

УЈЕДИЊЕНО КРАЉЕВСТВО И ИЗБОРИ ЗА ЕВРОПСКИ ПАРЛАМЕНТ У СЕНЦИ БРЕГЗИТА

Сажетак: Избори за Европски парламент одржани 23. маја 2019. године у Уједињеном Краљевству показали су да се фактор Јукипа вратио пуном снагом на британску политичку позорницу у виду Странке Брегзита, што ће имати последице на даљи развој политичке ситуације у овој држави. Избори за Европски парламент у Републици Ирској такође су одржани у сенци Брегзита, услед неизвесности око тога да ли ће између Северне Ирске и Републике Ирске бити поново уведен неки облик тврде границе или не. На изборима су профитирале оне партије које су успеле да се позиционирају у односу на Брегзит као главну тему предизборне кампање.

Кључне речи: Уједињено краљевство, Ирска, избори, Брегзит, парламент

Увод у проблем

Питање односа Уједињеног Краљевства и Европске уније наметнуло се у другој деценији XXI века као централно политичко и друштвено питање британске политике и британског друштва. Оно је поделило британско друштво као ретко када у историји. Дошло је до дубинских регионалних, политичких, идеолошких, али и добних подела по овом питању.

Еволуција овог питања повезана је с амбивалентим односом Велике Британије у односу на европске интеграције у раздобљу после Другог светског рата. Британија је била 1949. међу десет земаља оснивача Савета Европе, али није била међу земљама које су формирале Европску заједницу угља и челика (1951), нити међу шест земаља оснивача Европске економске заједнице 1957. Бивши државни секретар САД Дин Ејчисон (Dean Acheson) приметио да то није била последња прилика за Британију „да уђе у Европу“, али да је то био први погрешан избор.¹ Британија је изразила жељу да приступи ЕЕЗ 1961, у време премијера Харолда Макмилана из редова конзервативаца. Лабуристичка странка била је против тог плана. После продужене француске опозиције

¹ Keith Robbins, *Britain and Europe 1789-2005*. London: Hodder Arnold, 2005, p. 249.

чланству Британије у ЕЕЗ, она је коначно постала чланица Заједнице 1. јануара 1973, под конзервативним премијером Едвардом Хитом (Edward Heath).

Лабуристи су током изборне кампање 1974. обећали референдум о чланству Британије у ЕЕЗ који је и одржан 5. јуна 1975. На њему је 67,23% бирача гласало за останак у ЕЕЗ, 32,77% је гласало за излазак, а при излазности од 64,62%. Овај референдум „био је више стратегија да се надмудри левица у оквиру Вилсоновог кабинета и Лабуристичке странке.“ Иако су гласови „за“ били јасни „били су и без ентузијазма.“² Овај референдум стоврио је политички преседан јер је показао да национални референдум може да се употреби за унутарполитичке сврхе.

Ствари су се постепено промениле током владавине Маргарет Тачер (1979-1990), премијерке из редова Конзервативне странке. Она је заједно с Данском и Грчком направила блок „незадовољне тројке“ у оквиру ЕЕЗ. Њено противљење прерастању ЕЕЗ у дубљу унију и довело је до њене оставке 1990. Управо у време њеног мандата почиње директан избор чланова у Европски парламент, и у Британији је од првих таквих избора 1979, па све до избора 1999, постојала двоструко нижа излазност од просека за ЕЕЗ/ЕУ:

Излазност на европске извору у УК и ЕЕЗ/ЕУ, 1979-2009.

	1979	1984	1989	1994	1999	2004	2009
УК	32,3	32,6	36,2	36,4	24,0	38,5	34,7
ЕЕЗ/ЕУ	62	59	58,4	56,7	49,5	45,5	43 ³

Очигледно је да је су за значајан део британског јавног мњења избори за европски парламент били од самог почетка 1979. ствар од малог значаја. Тај став рефлектовао је евроскептицизам и неповерење према установама у Бриселу, а то неповерење посебно су подстицали британски таблоиди. Од времена Маргарет Тачер јасно се читавала подела Конзервативне странке на европскептични део и на део странке који жели интеграцију Британије у Европу.

Поделе у британском друштву замаскиране су током владавине Лабуристичке странке од 1997 до 2010. Оба британска премијера у овом периоду (Тони Блер и Гордон Браун) желела су Британију у ЕУ. Ипак, да дубоке поделе по питању ЕУ постоје постало је јасно током изјашњавања о Лисабонском уговору, односно о европском уставу. Тада је тактика британског премијера Блера била следећа: сачекати да се све чланице ЕУ изјасне, надати се да ће нека од њих одбити споразум, па тек ако све остале чланице гласају за споразум онда саопштити нацији да и Британија треба да подржи споразум. Бирачи у Француској и Холандији одбили су европски устав на референдумима у мају и јуну 2005, тако да Британија није ни морала да се изјашњава. При томе, Британије се, уопште узев, држала политике да интеграције треба да буду што шире, а не

² John Ramsden (ed.), *The Oxford Companion to Twentieth Century British Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 233.

³ Подаци за излазност за ЕЕЗ/ЕУ дати су према: Drew Desilver, "Euroskeptics are a bigger presence in the European Parliament than in past", Pew Research Center, May 22, 2009. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/22/euroskeptics-are-a-bigger-presence-in-the-european-parliament-than-in-past/>

што дубље, односно да Унија треба да се шири новим чланицама, а не да продубљује постојеће интеграције.

Одржавање референдума о останку или изласку Британије из ЕУ

Када се Конзервативна странка вратила на власт у Британији 2010, поделе на две струје у њој постале су поново јасне. Међутим, после избора 2010. формиран је парламент у коме ниједна странка није имала већину (такозвани *Hung Parliament*, односно мањински парламент). Зато је морала да буде формирана коалициона влада. У њу су ушли конзервативци и либерални демократи који су били најизразитији еврофили на британској политичкој сцени. Таква коалиција онемогућила је било какву акцију владе по питању евентуалног референдума о изласку Британије из ЕУ. На изборима у пролеће 2015. Конзервативна странка изашла је са својим манифестом. У њему се изражава забирнутост што је из ЕУ дошло много више људи у Британију „него што се првобитно предвиђало.“ Обећава се да ће се испреговарати нова правила са ЕУ, а да ће се затим те промене „ставити пред британски народ на референдуму заснованом на јасном принципу ‘у или изван’ о чланству у Европској унији, а до краја 2017. године.“⁴ У време доношења манифеста процене су биле да Конзервативна странка неће имати већину у парламенту, да ће поново доћи до мањинског парламента и до нове коалиције с еврофилском Либерално-демократском странком. Та странка доживела је тежак изборни пораз 2015, и број њених посланика у парламенту сведен је са 57 на само 8. Конзервативна странка освојила је 330 од 650 места то јест апсолутну већину. Она је сама формирала владу и тиме је нестао маневарски простор за избегавање референдума јер више није било коалиционог партнера који се томе противио.

Одлуци о расписивању референдума посебно је допринео страх од даљег раста еврофобне странке Јукип која је са 3% освојених гласова 2010 порасла на 12,6% 2015. Влада Дејвида Камерона ускоро је донела закон о референдуму о ЕУ, а сам референдум организован је 23. јуна 2016, уз широко очекивање да ће победити табор оних који су се залагали за останак Британије у ЕУ. На страни овог табора био је и сам премијер Дејвид Камерон као и све главне парламентарне странке осим Конзервативне која због унутрашњих подела није могла да заузме јасан став. На референдуму је 51,89% изашлих бирача гласало за Брегзит, а 48,11% против, при излазности од 72.21%

Тада је постало јасно да је Британија оштро подељена на два табора готово једнаке величине. Иако су на референдуму победиле присталице изласка Британије из ЕУ, одмах је израчунато да је излазност младих бирача била ниска и да би њихова већа излазност променила исход референдума. Тиме је само указано на то да је већина за једну или другу опцију веома релативна, и да је британско друштво истински подељено. Заправо најподељенија је била владајућа Конзервативна странка која једина није заузела званичан став према референдуму, иако су два најутицајнија члана владе, премијер и министар финанси-

⁴ *The Conservative Party Manifesto 2015*, стр. 29-30.

ја, били у кампањи за останак. Референдум је у, у великој мери, и организован да би се спречио одлив гласова из Конзервативне странке у неку од евроскептичних странака, а посебно у Јукип.

Почетак Брегзита

Дејвид Камерон убрзо је поднео оставку, а на његово место дошла је 13. јула 2016. Териса Меј (Theresa May), дотадашња министарка унутрашњих послова. Она је и званично покренула поступак изласка Уједињеног Краљевства из ЕУ 29. марта 2017. када је упутила писмо Доналду Туску, председнику Европског савета, да почне са применом члана 50 који обезбеђује излазак земљи чланице ЕУ у року од две године. Самим тим крајњи рок за Уједињено Краљевство да напусти ЕУ постао је 29. март 2019. У складу с тим, очекивало се да неће бити избора за Европски парламент у Великој Британији јер је ова земља требало да напусти ЕУ два месеца пре одржавања избора за Европски парламент.

Истраживања јавног мњења показивала су почетком 2017. висок рејтинг Конзервативне странке и премијерка Меј сматрала је да је дошло време да капитализује резултате референдума и да повећа малу већину Конзервативне странке у парламенту. Осим тога желела је и да избрише Јукип као фактор. Потоње се и догодило јер је Јукип готово збрисан с политичке сцене и пао је са 12,6% гласова (2015) на 1,8% (2017), али уместо очекиваног повећања конзервативне већине у парламенту дошло је до новог мањинског парламента. Премијерка је од тада имала да влада с незнатном већином у коју је морала да укључи и Демократску унионистичку партију, уз постојање најмање три јаке фракције у сопственој странци: 1. фракције тврђих брегзитоваца, 2. фракције која подржава Брегзит, али само ако је претходно постигнут договор са ЕУ о изласку, и 3. фракције која је против било каквог Брегзита.

Избори	Број гласова за Конзерв. странку	Конз. %	Број гласова за Јукип	Јукип, %
2010	10,7 мил.	36,1%	0,9 милиона	3,1%
2015	11,3 мил.	36,9%	3,9 милиона	12,6%
2017	13,6 мил.	42,4%	0,6 милиона	1,8%

Владин првобитни план био је да влада изведе Брегзит сопственим потезима. Парламент је оспорио влади право да почне преговоре о Брегзиту без сагласности Британског парламента, а Врховни суд је у јануару 2017. донео одлуку да влада не може да почне преговоре о члану 50 без претходне сагласности оба дома Парламента.⁵ Тиме је потврђена улога парламента у поступку Брегзита. На основу тога премијерка Териса Меј била је присиљена да изађе пред парламент с договором који је постигла у Бриселу. Изашла је три пута

⁵ BBC, "Brexit: Supreme Court says Parliament must give Article 50 go-ahead", 24.01.2017.

пред Парламент, у јануару 2019, и два пута у марту, и три пута је била поражена што је незапамћено у британској парламентарној традицији:

Датум гласања у Доњем дому	За	Против
15.01.2019	202	432
13.03.2019	242	391
29.03.2019	286	344 ⁶

Британски парламент гласао је 1. априла 2019. о више предлога. То су били индикативни гласови који је требало да покажу шта би Парламент могао да понуди као алтернативу три пута одбијеном плану премијерке. Међу предлозима били су и:

1. Преговарање о сталној и општој царинској унији са ЕУ.
2. Прикључивање ЕФТИ и остајање у Европској економској области (ЕЕА)
3. Давање могућности бирачима да одобре било који договор о Брегзиту који прихвати Парламент пре него што се примени
4. Серија корака који би спречили УК да изађу из ЕУ без договора, укључујући и могућност да се потпуно напусти Брегзит.

Од ових опција најближа усвајању била је она о царинској унији и она је поражена са три гласа. Пошто ове одлуке немају снагу закона премијерка и влада не би били обавезни да поступе по њима и да су усвојене. Показало се да Парламент одбија да прихвати договор који је премијерка постигла са ЕУ, али да није у стању да да алтернативни предлог.

Проблем европских избора постао је тада и саставни део проблема Брегзита јер је услов ЕУ да продужи разговоре о Брегзита постао да Британија учествује на изборима за Европски парламент 23. маја 2019. Пошто Британски парламент није усвојио никакву одлуку о Брегзиту УК је остала део ЕУ и после планираног рока с обавезом да учествује на изборима за Европски парламент.

Два главна проблема Брегзита су питање постојање или непостојања царинске уније са ЕУ, и питање границе Северне Ирске и Републике Ирске које је повезано и с одредбама мировног споразума, односно такозвани бекстоп.

Гласање за Европски парламент 2019. у Уједињеном Краљевству

У околностима неизвесности око тога да ли ће Британија остати чланица ЕУ или не, морало је да се размишља и о томе колики ће посланика имати Европски парламент у случају Брегзита. Он је до избора 2019. имао 751 посланика

⁶ Видети извештаје Би-Би-Си-ја о сва три круга гласања:

<https://www.politico.eu/article/brexit-deal-rejected-by-432-votes-to-202-2/>

<https://www.bbc.com/news/uk-politics-47547887>

<https://www.politico.eu/article/house-of-commons-rejects-brexit-divorce-deal-for-third-time/>

ка. Изласком Уједињеног Краљевства Европски парламент би се смањио на 705 чланова тако што би од 73 британских места 46 било укинута, а 26 расподелено на друге земље чланице ЕУ. Република Ирска би, на пример, у односу на 11 посланика, колико је имала до 2019, добила још два у случају Брежита. Шин фејн је током кампање 2019. захтевао да се та два посланика доделе Северној Ирској која би, на тај начин, и даље била заступљена у ЕП.

Четири главне агенције за истраживање јавног мњења у Британији дале су следећу просечну процену исхода избора за Европски парламент и пројекцију расподеле мандата. Пројекције су најавиле тежак пораз Конзервативне странке и нови успон некадашњег еврофобног Јукипа који је обновљен у виду Странке Брежит:⁷

Странка	Брежит	Лабуристи	Либ.-дем.	Конзер.	Зелени	Промени УК
Постотак	31.7	20.7	13.7	11,3	9	4.7

Иако Јукип није имао никаквог успеха ни на једним националним или локалним изборима ова странка освојила је 24 посланика у ЕП 2014, али их је до пролећа 2019. само 4 остало у Јукипу.

Резултати избора за Европски парламент у Британији 2014:

Странка	Гласови	Постотак	Посланици
Јукип	4,48 мил.	26,6%	24
Лабуристичка странка	4,02 мил.	24,4%	20
Конзервативна странка	3,8 мил.	23,1%	19
Зелени	1,14 мил.	6,9%	3
ШНС	0,39 мил.	2,4%	2
Либерални-демократи	1,08 мил.	6,6%	1

Избори за Европски парламент одржани су, у крајњој неизвесности о томе какви би могли да буду односи ЕУ и Велике Британије. Различите сценарији давали су и сасвим различит значај овим изворима:

1. Уколико Британији напусти ЕУ у јесен 2019. небитан је исход ових избора за Европски парламент.
2. Могуће је да се не постигне договор са ЕУ око Брежита и, у том случају, влада може да падне у парламенту. Ако би се то догодило могло би да дође до новог одлагања формалног изласка Британије из ЕУ. У том случају, УК ће представљати у ЕП странке које не рефлектују стварно изборно расположење, али ће то бити иста ситуација као и до сада.

Резултати избора у УК за Европски парламент 23. маја 2019.

Излазност за изборе за Европски парламент у Британији била је 2014. само 35,6% у поређењу са излазношћу на националним британским изборима

⁷ <https://ig.ft.com/european-parliament-election-polls/>

која је била много виша. Она је истина достигла најнижу тачку у Британији 2002 (59%), али се опоравила 2015. када је достигла 66%. Другим речима излазност на националним изборима у УК је отприлике двострука него на европским. На националним изборима 2017. она је достигла је 69%. На изборима за Европски парламент 2019. проценат изашлих бирача у Уједињеном Краљевству је благо порастао на 37%.

За разлику од једнокружног већинског система који се примењује на националним изборима, на изборима за ЕП посланици се у Британији бирају путем пропорционалног система. Шест странака из УК освојило је довољно гласова за посланике у ЕП. Резултати су били следећи.

Странка	Постотак 2014	Постотак 2019	Посланици 2014	Посланици 2019
Странка „Брегзит“	[26,6%]	30,5%	[24] ⁸	29
Либерални демократи	6,6%	19,6%	1	16
Лабуристичка странка	24,4%	13,6%	20	10
Зелени	6,9%	11,8%	3	7
Конзервативна странка	23,1%	8,8%	19	4
Шкотска народна странка	2,4%	3,6%	2	3

Осим Лабуристичке странке остале главне странке су се поделиле у табор за и против Брегзита. Странке које подржавају брегзит освојиле су 33 посланичких места, а странке које се противе 26. Лабуристичка странка изашла је са својим манифестом тек 30. априла и у њему је и даље подржавала Брегзит који би укључио царинску унију, а ако то не буде изводљиво лабуристи су тражили опште изборе и други референдум. Јасно је било скретање Лабуристичке странке ка табору противника Брегзита, али оно није изведено до краја током кампање. Због тога резултати могу да се сматрају и као победа табора Брегзита, и као победа странака које се залажу за други референдум, јер са лабурстима странке тог табора су освојиле 36 посланика према 33 посланика странака које подржавају Брегзит. Британски посланици свеједно одудрају од просека Европског парламента јер око пола свих њихових посланика припадају евроскептицима док је процењено да је на почетку сазива новог Европског парламента 2019. године однос европејиста и евроскептика у овом телу био 70% према 29%.⁹

Избори за Европски парламент 2019. и њихов утицај на британску политичку сцену

Избори за Европски парламент показали су да се фактор Јукипа вратио пуном снагом на британску политичку позорницу у виду Странке Брегзита.

⁸ Постотак и број посланика односе се на Јукип који је као и Странку „Брегзит“ основа Најџел Фараж.

⁹ Drew Desilver, “Euroskeptics are a bigger presence in the European Parliament than in past”, Pew Research Center, May 22, 2009.

Успон ове странке показао је да би главни губитник и на општим изборима могла да буде Конзервативна странка уколико би евроскептична половина британске јавности преципирала да је ова странку напустила политику Брегзита или да није у стању да је спроведе у дело. Конзервативна странка под премијерком Тересом Меј (2016-2019) не само што није успела да капитализује велику заступљеност у медијима током и после референдума, нити референдумску победу, већ је изгубила поверење значајног дела бирача 2018/2019. јер се показало да су унутрашње поделе у Конзервативној странци, и њеном клубу у Британском парламенту, толико велике да доводе у питање и саму могућност спровођења Брегзита. У условима у којима су ванредни национални избори постали реална могућност таква ерозија поверења довела би и до катастрофалног изборног резултата. При таквим околностима, у први план је избио један од кључних протагониста кампање за излазак Британије из ЕУ, бивши министар спољних послова Борис Џонсон (јул 2016 – јул 2018) који је поднео оставку на ову дужност оптужујући премијерку за попустљивост у вођењу преговора са ЕУ. Џонсон је у тренутку оставке имао приличан проблем са посланичким клубом Конзервативне странке у коме је имао бројне опоненте.

Териса Меј је најавила 24. маја, дакле само дан после избора за Европски парламент, да ће поднети оставку на место лидера Конзервативне странке. Њена одлука била је пре свега мотивисана катастрофалним резултатима Конзервативне странке на локалним изборима у априлу 2019. тако да избори за Европски парламент нису били кључан фактор за њену одлуку. Они су, међутим, учинили до тада мало вероватан избор Џонсона за новог лидера странке, не само реалном могућношћу, већ и једином опцијом уколико је странка желела на челу особу која би могла да поврати гласове Странке Брегзита. Већ у првом кругу гласања посланика за кандидате за новог лидера странке Џонсон је избио на прво место. На крају он је био један од двојице кандидата о којима су се изјашњавали чланови Конзервативне странке који су са две трећине гласова подржали избор Бориса Џонсона. Он је постао нови лидер странке 23. јула 2019, а наредног дана преузео је дужност премијера Уједињеног Краљевства. Резултати избора за Европски парламент дали су Џонсону ветар у леђа као једином кандидату за кога су чланови Конзервативне странке сматрали да је у стању да изведе Брегзит и да је у стању да заустави ерозију утицаја Конзервативне странке.

Република Ирска

И избори за Европски парламент у Републици Ирској одржани су у сенци Брегзита, а услед неизвесности око тога да ли ће између Северне Ирске и Републике Ирске бити поново уведена неки облик тврде границе или не. Поред тога изборе за Европски парламент пратио је и уставни амандмани који би олакшао развод брака.

На изборима 2014 за Европски парламент у Републици Ирској освојиле су посланике странке Фин Гејл (4), Шин фејн (3), Фијана Фал (1), као и три

независна посланика. Изборна предвиђања *Ајриш тајмса* била су да ће доћи до благог пораста гласова за Фин гејл и странку Фијана фал, и до благог пада Шин фејна:

Странка	Гласова	% 2014	Предв. 2019.	Посланика 2014
Фин гејл	369 хиљада	22,3	29	4
Шин фејн	323 хиљаде	19,5	16	3
Фијана фал	369 хиљада	22,3	26	1
Независни	328 хиљада	19,8	22	3

Ајриш тајмс је очекивао подршка од 77% за ове амандман о разводу.¹⁰ Излазност на изборе у Ирској била је 49,7%, а на њима је забележен значајан успех Зелене странке, и значајан пад странке Фијана фал:

Странка	% гласова 2019	Број посланика 2019
Фин гејл	29,59	4
Шин фејн	11,7	1
Фијана фал	16,55	1
Независни	15,74	1
Независни за промену	7,39	2
Зелени	11,37	2 ¹¹

У погледу идеолошких сврставања европских породица странака 4 посланика из Ирске у Европском парламенту припадаће клубу народних странака, 2 клубу зелених, 1 клубу „Обновити Европу“, и 4 Конфедералној групи европске уједињене левице. У случају спровођења Брежита по једног додатног посланика добиће странке Шин гејл и Фијана фал.

Успех референдума о олакшавању разводу (38. амандман на Устав Ирске), са чак 82% гласова у корист овог предлога, показао је да је у Ирској настављен тренд либерализације насупротив многим земљама ЕУ које су кренуле у конзервативном правцу.¹²

THE UNITED KINGDOM AND THE ELECTION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT IN THE SHADOW OF BREXIT

Summary: The 2019 European Parliament election in the United Kingdom held on the 23rd of May witnessed the renewal of UKIP's political influence as the Brexit Party achieved good results, and this outcome is bound to have repercussions on further developments regarding political situation in the country. The 2019 European parliament election in the Republic of Ireland was also held in the light of the political situation concerning Brexit, as it

¹⁰ <https://www.irishtimes.com/news/politics/poll>

¹¹ <https://www.election-results.eu/national-results/ireland/2019-2024/>

¹² Ed O'Loughlin, "Ireland vote overwhelmingly to ease divorce restrictions", *The New York Times*, 26.05.2019.

remains uncertain whether stricter borders will be re-established between Ireland and Northern Ireland. UK and Irish parties which were able to position themselves successfully in relation to Brexit - the major campaign topic - saw a rise in their popularity.

Key Words: United Kingdom, Ireland, elections, Brexit, parliament